

ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ (ДЕМОКРАТІЇ УЧАСТІ) НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У статті висвітлено інноваційні інструменти та нові підходи до розвитку партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні в контексті реформування системи місцевого самоврядування. Обґрунтовано найважливіші напрями розвитку різних форм та інструментів розвитку партисипативної демократії й залучення громадян до суспільно-політичного життя на місцевому рівні.

Ключові слова: партисипативна демократія, місцеве самоврядування, територіальна громада, система, залучення громадян, референдум, збори громадян, громадські слухання.

I. Вступ

Розвиток місцевого самоврядування та реформування системи управління регіональним розвитком визначено одним з пріоритетів державної політики України, на чому вже неодноразово наголошував Президент України В.Ф. Янукович. Підготовка та проведення широкомасштабної реформи місцевого самоврядування зумовлюють перерозподіл і більш чітке розмежування повноважень між органами державної влади й органами місцевого самоврядування, передачу більш широкого кола функцій і ресурсів, фінансових та матеріальних, від держави до органів місцевого самоврядування відповідно до принципів Європейської Хартії місцевого самоврядування. У зв'язку із цим особливого значення набувають питання більш активного залучення громадян до участі в публічному житті на місцевому рівні, а також підготовки кваліфікованих кадрів з відповідними знаннями з питань муніципального менеджменту та взаємодії з громадськістю, що зумовлює розробку нових навчально-методичних посібників та навчальних програм з актуальних питань місцевого розвитку.

II. Постановка завдання

Мета статті – проаналізувати інноваційні інструменти й розкрити підходи до розвитку партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні в контексті реформування системи місцевого самоврядування, обґрунтувати найважливіші напрями розвитку різних форм та інструментів розвитку партисипативної демократії й залучення громадян до суспільно-політичного життя на місцевому рівні.

III. Результати

Серед різних форм демократії дослідники та вчені виділяють як вищу так звану "партисипативну демократію" – коли громадяни беруть участь (від англ. participate – брати участь) у процесі прийняття управлінських рішень, зок-

рема й на місцевому рівні [11]. Разом з тим партисипативна демократія або демократія участі на місцевому рівні має як свої вигоди, так і загрози (виклики), які потрібно враховувати в практичній діяльності. Серед вигод слід назвати такі:

1. Іміджева, що є надзвичайно важливим для підвищення авторитету як влади в цілому, так і окремих її представників.

2. Залучення громадян до вирішення найбільш актуальних питань розвитку відповідних територій. Сьогодні органи місцевого самоврядування мають досить обмежені можливості найняти висококваліфікованих спеціалістів для вирішення актуальних питань муніципального менеджменту. У зв'язку із цим вдале залучення до опрацювання можливих рішень найбільш актуальних проблем інтелекту громади дасть змогу знайти потрібних фахівців з будь-якої тематики. Пенсіонери, які мають неоціненний виробничий та життєвий досвід, практичні фахівці, котрі працюють у приватній компанії, викладачі місцевого ВНЗ – ці та багато інших кваліфікованих фахівців радо віддадуть своїй громаді свої знання, тим більше, що це не вимагатиме від них занадто багато часу. Водночас саме залучення до прийняття рішення великої кількості людей, які не є депутатами або службовцями (посадовими особами органів місцевого самоврядування), також має свої позитивні сторони з метою ідентифікації оптимального варіанта вирішення проблеми розвитку громади.

3. Розбудова громади, що сприятиме руйнуванню (можливої) "стіни" між владою та громадою. Разом з тим є ще один факт, про який слід згадати: автори американського підручника з питань залучення громадян зазначають, що в США більшість великих громадських проєктів щонайменше суттєво затримуються з виконанням, якщо не зриваються взагалі, через активну позицію "незадоволених" громадян [15]. Тому

нейтралізація згубного впливу такої активності є однією із цілей залучення громадян, адже конкретна людина починає відчувати свою відповідальність за громаду, поділяти цю відповідальність з владою за долю розвитку громади.

4. Розподіл відповідальності. Звичайно, за будь-яких умов юридична відповідальність за прийняте рішення лежить на посадовій особі місцевого самоврядування, за якою закріплено право прийняття рішення, або на відповідному органі місцевого самоврядування. Проте моральна відповідальність, особливо у випадках прийняття непопулярних рішень, може бути перенесена на громаду чи на той її сектор, який був залучений до прийняття рішення.

Водночас дослідники визначають певні загрози (або певні труднощі), що можуть виникати в процесі залучення громадян до справ місцевого самоврядування, а саме:

1) відкритість дій влади та неможливість приховати існуючі недоліки в муніципальному менеджменті. Певним запобіжним заходом проти цієї загрози є ширше залучення громадян не тільки інформування, а й запрошення до пошуку правильного рішення. Однак остаточне рішення все ж таки приймає влада, і на ній лежить уся відповідальність за прийняті рішення;

2) популізм влади. Для того, щоб одержати певні переваги в майбутньому, сьогодні потрібно чимось поступитись. На це не завжди згодні громадяни, особливо якщо переваги обіцяють у занадто далекому майбутньому, або якщо населення не має значної довіри до влади;

3) розмивання відповідальності, що є можливим при реалізації переваги “розподіл відповідальності”;

4) “витрати часу”, адже спілкування з громадою забирає багато часу й сил як у службовців, так і посадових осіб органів місцевого самоврядування. Як правило, у посадових інструкціях службовців у європейських країнах спілкування з громадянами є обов’язковим елементом, а в деяких категорій посадовців та політиків таке спілкування взагалі займає більшу частину робочого часу. Слід також наголосити, що широке використання механізмів залучення громадян може подекуди призвести до збільшення штатної чисельності працівників органів місцевого самоврядування [11].

Слід нагадати, що під формами партисипативної демократії (демократії участі) розуміють способи, методи волевиявлення громадян з метою здійснення суспільних функцій, які мають правові наслідки. До форм партисипативної демократії (демократії участі), які одержали своє законодавче закріплення в Україні, належать місцеві референдуми, місцеві вибори, загальні збори громадян за місцем їхнього проживання, місцеві ініціативи, громадські слухання, органи самоорганізації населення, опитування громадян тощо [13].

З метою забезпечення народовладдя й безпосередньої участі громадян в управлінні міс-

цевими справами в Україні проводяться місцеві референдуми. Поняття “референдум” походить від латинського “referendum”, що означає “те, що має бути повідомлено”. Порівняно з іншими формами прямого народовладдя референдум надає народові можливість прямо впливати на вирішення широкого спектра питань державного та суспільного значення, причому воля народу в цьому випадку має вирішальне значення.

Референдум – це одна з пріоритетних форм прямого народовладдя українського народу, суть якої полягає в прийнятті громадянами, наділеними правом голосу, шляхом голосування, як правило, імперативних рішень загальнодержавного та місцевого значення у межах, визначених Конституцією й законами України. Наведене загальне визначення референдуму цілком є зіставним і з поняттям місцевого референдуму. Місцеві референдуми – це безпосереднє (пряме) волевиявлення територіальних громад щодо прийняття рішень з питань місцевого значення шляхом прямого голосування членів цих громад.

Право громадян на участь в управлінні місцевими справами ґрунтується на ст. 38, 69 і 70 Конституції України. Зокрема, ст. 38 Конституції передбачає право громадян на участь в управлінні державними справами через всеукраїнський та місцевий референдуми, а в ст. 69 зазначено, що референдум є волевиявленням народу, поряд з виборами та іншими формами прямої демократії.

Місцевий референдум передбачений ст. 7 базового Закону “Про місцеве самоврядування в Україні” як “форма вирішення територіальної громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення”. На сьогодні питання організації місцевих референдумів регулюються положеннями Закону “Про всеукраїнські та місцеві референдуми”, який було ухвалено у 1991 р.

Упродовж 1991–2009 рр. у 19 регіонах України на основі Закону 1991 р. було проведено 151 місцевий референдум, 135 з них були успішними; 102 референдуми відбулись у селах. Проте прийняті рішення не завжди були реалізовані (у 9 областях кожне четверте рішення залишилось невиконаним). Більшість референдумів стосувалась питань адміністративно-територіального устрою (31,8%), назв населених пунктів (25,7%) та організаційних питань (20,4%) [8]. Це приблизно вісім випадків на рік на всю країну, більше – у 2004 р., менше – у 2007 і 2008 рр. Ці дані важливі, бо, як показав досвід інших країн, закон у цих випадках необхідний, але не достатній. Дуже багато залежить від політичної культури й традицій, а також від політичної системи в цілому. Але ніщо не заважає появи такої практики й поступовому розвитку місцевих референдумів у країнах, де раніше такої традиції не було (як у Чехії), і найперший крок до цього – запровадження досконалої юридичної бази.

На жаль, останнім часом місцеві референдуми проводяться не так часто, як цього хотілось би, насамперед, громадянам України. Усупереч чинному законодавству та природі місцевого самоврядування сьогодні рідко в статутах територіальних закріплюється перелік питань, вирішення яких можливо тільки шляхом проведення референдуму. Скептичне ставлення до референдуму породжує формальне бюрократичне ставлення до його підготовки, до роз'яснення змісту й суті питань, які виносяться на голосування. Унаслідок цього деякі юристи, політологи як за кордоном, так і в Україні вважають, що подібні референдуми як заміна влади представницького органу владою населення взагалі є недоцільним.

Із цим погодитися не можна. Добре підготовлений місцевий референдум – це якісний і доцільний спосіб вирішення багатьох важливих питань, ефективна форма залучення громадян до вирішення питань місцевого значення. Важливо навчитися грамотно та гнучко поєднувати представницькі форми з формами безпосередньої демократії, особливо з питань, які без урахування думки населення вирішувати неприпустимо.

Головне завдання демократичного місцевого референдуму – вирішити питання в інтересах громади шляхом вільного волевиявлення на основі максимального, об'єктивно можливого усвідомлення його учасниками всіх позитивів і недоліків питань, які внесені на голосування. Важливо не допустити, щоб референдум став знаряддям суперництва політичних сил, він повинен використовуватись для досягнення загальної вигоди, виключати конфронтацію і протистояння після голосування.

За своєю суттю місцеві референдуми є формою безпосередньої, прямої, локальної (місцевої) демократії, здійснення місцевої публічної влади безпосередньо територіальними громадами в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Місцевий референдум є також основним засобом локальної нормотворчості територіальної громади, який дає їй змогу брати пряму участь в управлінні місцевими справами.

За змістом місцеві референдуми – це безпосереднє вирішення територіальними громадами питань місцевого самоврядування, тобто питань (справ), які впливають із колективних інтересів місцевих жителів – членів відповідної територіальної громади, – віднесених Конституцією, законами України та статутами територіальних громад до предметів відання місцевого самоврядування, а також тих питань, які не входять до компетенції органів державної влади України. Предметом місцевого референдуму може бути, як зазначено в Законі “Про місцеве самоврядування в Україні”, будь-яке питання, віднесене Конституцією України, цим Законом та іншими законами до компетенції місцевого самоврядування.

Закон України “Про всеукраїнський та місцеві референдуми” від 03.07.1991 р. до предмета місцевого референдуму відносить:

- прийняття, зміну або скасування рішень з питань, віднесених законодавством України до відання місцевого самоврядування відповідних адміністративно-територіальних одиниць;
- прийняття рішень, які визначають зміст актів місцевих рад, їх виконавчих органів.

На місцеві референдуми можуть виноситися також питання дострокового припинення повноважень відповідної ради, сільського, селищного, міського голови [9].

Водночас чинне законодавство визначає ряд обмежень щодо питань, які можуть виноситися на місцеві референдуми, і передбачає можливість визнання недійсними рішення, прийняті на таких референдумах, якщо їхнім предметом є питання, котрі законодавчо не можуть виноситися на місцеві референдуми. Зокрема, на місцеві референдуми не виносяться: питання про скасування законних рішень органів державної влади й самоврядування; питання, віднесені до відання органів суду та прокуратури; питання, пов'язані з обранням, призначенням і звільненням посадових осіб, що належать до компетенції відповідної місцевої ради та її виконавчих органів. Проведення референдумів з питань, що не відносяться до відання органів місцевого самоврядування, не допускається, а результати таких референдумів визнаються такими, що не мають юридичної сили.

Усі рішення, що стосуються референдуму, а також проекти рішень, які виносяться на референдум, підлягають опублікуванню в ЗМІ. Засоби масової інформації висвітлюють хід підготовки й проведення референдуму, їх представникам гарантується безперешкодний доступ на всі збори та засідання, пов'язані з референдумом, й одержання інформації. У день проведення референдуму будь-яка агітація забороняється.

Новий місцевий референдум може бути проведений не раніше ніж через рік від дня проведення попереднього референдуму із цих питань.

Стадії проведення місцевих референдумів в основному аналогічні стадіям проведення всеукраїнського референдуму та виборів. Зокрема, виділяють такі стадії:

- призначення місцевого референдуму;
- утворення територіальних одиниць з проведення місцевого референдуму;
- утворення органів (комісій) з місцевого референдуму;
- складання списків громадян, які мають право брати участь у місцевому референдумі;
- агітація за прийняття рішень, що виносяться на референдум;
- голосування;
- визначення результатів місцевого референдуму.

Згідно із Законом України “Про всеукраїнський та місцеві референдуми”, місцеві референдуми проводяться в межах адміністративно-територіальних одиниць і рішення, прийняті місцевим референдумом, мають вищу юридичну силу щодо рішень рад, на території яких він проводиться; ці рішення не потребують будь-якого затвердження державними органами й можуть бути скасовані або змінені лише в порядку, передбаченому цим Законом.

Основні засади організації та проведення місцевого референдуму в цілому ідентичні основним засадам організації й проведення всеукраїнського референдуму та місцевих, парламентських і президентських виборів. Місцеві референдуми ґрунтуються на принципах загальності, рівності, прямого характеру участі громадян у цих референдумах і таємності голосування.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що місцеві референдуми в Україні мають виступати вищою, пріоритетною формою безпосереднього волевиявлення територіальної громади щодо вирішення питань місцевого значення. Усе це зумовлює доцільність розробки та прийняття нової редакції закону про місцеві референдуми.

Загальні збори громадян є однією з найбільш давніх форм прямої демократії. Відповідно до Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, загальні збори – це зібрання всіх або частини мешканців села (сіл), селища, міста для розв’язання питань місцевого значення.

Загальні збори громадян за місцем проживання є формою їх безпосередньої участі в розв’язанні питань місцевого значення. Законодавець не наділив загальні збори правом приймати місцеві нормативні акти, але потенційно це найсильніша за рівнем впливу на місцеву владу форма безпосередньої демократії.

Збори є багатогранним та багатофункціональним явищем. Їх можна розглядати як засіб народовладдя та форму здійснення місцевого самоврядування; організаційну форму діяльності громадських організацій і структурний елемент інших форм народовладдя; форму реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина – засіб волевиявлення комплексу природних прав; засіб зворотного зв’язку між громадянами й державою тощо. Основною перевагою зборів як інституту безпосередньої демократії та як форми місцевого самоврядування є органічне поєднання у них колективної соціальної дії: обговорення тієї чи іншої проблеми, вираження колективної думки, прийняття колективного рішення з особистою активністю учасників зборів.

У рамках зборів кожний їх учасник тим чи іншим шляхом висловлює свою думку, виявляє інтерес до чогось, які шляхом зіставлення з думками й інтересами інших учасників можуть набувати спільного значення. На відміну від референдумів, діяльність представницьких ор-

ганів, зіставлення думок та відпрацювання спільного рішення має при проведенні зборів безпосередній характер, тобто “не відривається” від самих учасників, від тієї стадії зборів, на якій проходить обговорення питань. При цьому суб’єкти обговорення та суб’єкти відпрацювання конкретного рішення, а в деяких випадках і суб’єкт реалізації прийнятого рішення, в основному збігаються (суб’єктів обговорення іноді може бути більше, ніж суб’єктів прийняття рішення).

Ось чому загальні збори громадян відіграють важливу роль у системі місцевого самоврядування, виступають формою залучення громадян до здійснення найрізноманітніших управлінських функцій.

Спеціальними формами безпосереднього волевиявлення членів територіальних громад, відповідно до чинного законодавства про місцеве самоврядування, є місцеві ініціативи та громадські слухання.

Стаття 9 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” закріплює право членів територіальної громади ініціювати розгляд у раді (у порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування. Це можуть бути питання, пов’язані з управлінням майном, що перебуває в комунальній власності; затвердженням програм соціально-економічного та культурного розвитку й контролем за їх виконанням; встановленням місцевих податків і зборів відповідно до закону; забезпеченням проведення місцевих референдумів та реалізацією їх результатів; утворенням, реорганізацією й ліквідацією комунальних підприємств, установ, організацій, а також здійсненням контролю за їхньою діяльністю тощо.

Змістом конституційно-правового інституту місцевої (громадської) ініціативи є сукупність конституційно-правових норм, які регулюють порядок здійснення у вигляді обов’язкової для розгляду у встановленому законом порядку громадської ініціативи, спрямованої на прийняття представницьким органом місцевого самоврядування в межах встановленої компетенції нормативно-правового акта відповідно до Конституції та законів або на вирішення ним в іншій формі громадського значущого питання, яке міститься в пропозиціях громадян.

Існує кілька видів місцевих ініціатив. Так, за змістом їх можна поділяти на правотворчі ініціативи, спрямовані на прийняття, зміну або скасування певного муніципально-правового акта; ініціативи установчого характеру, зокрема ініціативи, які корегують склад представницького органу місцевого самоврядування; референдні ініціативи тощо. За формою вираження місцеві ініціативи бувають документально оформлені та неформальні тощо.

У Законі “Про місцеве самоврядування в Україні” закріплено правило, згідно з яким місцева ініціатива, внесена на розгляд ради у встановленому порядку, підлягає обов’язковому роз-

гляду на засіданні ради, яка відбувається у відкритій формі за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи. Цим самим Закон не лише забезпечує гласність і відкритість роботи органів місцевого самоврядування, а захищає муніципальні права територіальної спільноти та окремої особистості.

На сьогодні вже є низка прикладів активного застосування місцевих ініціатив територіальними громадами Львова, Хмельницького, Славутича, Комсомольська, Києва тощо [12].

Згідно зі ст. 13 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", територіальна громада має право проводити громадські слухання – зустрічі з депутатами відповідної ради, посадовими особами місцевого самоврядування, – під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати запрошених, порушувати питання та вносити пропозиції щодо проблем місцевого значення, які належать до відання місцевого самоврядування. Їх правова природа випливає зі змісту ст. 140 Конституції України, яка проголошує первинним суб'єктом місцевого самоврядування територіальну громаду як певну самоорганізацію громадян, об'єднаних за територіальною ознакою з метою задоволення в межах закону своїх колективних потреб і запитів та захисту своїх законних прав та інтересів.

Предметом громадських слухань можуть бути: проект програми соціально-економічного та культурного розвитку територіальної громади; проект місцевого бюджету; місцеві податки та збори; надання пільг за місцевими податками і зборами; відчуження об'єктів комунальної власності, які мають важливе значення для задоволення потреб територіальної громади, а також об'єктів спільної комунальної власності територіальних громад, що перебувають в управлінні районних та обласних рад, передача їх під заставу; місцеві програми приватизації об'єктів комунальної власності; питання адміністративно-територіального устрою, передбачені законодавством України; створення вільних економічних зон та інших зон, зміни у статусі цих зон; дострокове припинення повноважень місцевого голови; затвердження символіки відповідної територіальної громади; обговорення проекту статуту територіальної громади тощо.

Слід зауважити, що Закон не визначає порядок організації, періодичність, терміни проведення громадських слухань, надаючи право регулювати ці питання територіальній громаді. Однак, закріплюючи в п. 2 ст. 13 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" положення про те, що такі громадські слухання проводяться не рідше одного разу на рік, законодавець підкреслює важливість цієї форми безсередньої участі територіальних громад в управлінні та у вирішенні важливих питань місцевого значення.

Одночасно законодавець залишив на розсуд місцевої ради визначення переліку посадових осіб, які зобов'язані брати участь у громадських слуханнях, та вирішення інших, не менш важливих питань: хто ініціює і хто проводить слухання? Які питання підлягають обов'язковому обговоренню на слуханнях? Яким чином відбувається обговорення? Чи приймаються рішення під час проведення слухань? Як оформляються результати громадських слухань, як вони розглядаються органами й посадовими особами місцевого самоврядування?

IV. Висновки

Резюмуючи викладене, вбачається необхідним розвивати різні форми й інструменти (зокрема, й інноваційні) розвитку партисипативної демократії та залучення громадян до суспільно-політичного життя на місцевому рівні. Це може бути досягнуто як шляхом розвитку національного законодавства, вивчення, узагальнення та поширення кращих практик, так і шляхом розвитку співробітництва України з іншими країнами та міжнародними організаціями, зокрема Радою Європи, які мають неабиякий досвід у галузі розвитку партисипативної демократії на місцевому рівні. Мова йде про унікальну (та єдину в Європі) правову базу Ради Європи у галузі місцевої та регіональної демократії (Європейська Хартія місцевого самоврядування та додатковий (Утрехтський) додатковий протокол до неї, Європейська Конвенція щодо транскордонного співробітництва між територіальними владами або громадами та три додаткові протоколи до неї, переглянута Європейська Хартія міст, переглянута Європейська Хартія щодо участі молоді у суспільно-політичному житті на місцевому та регіональному рівнях, інші рекомендації Комітету Міністрів, Парламентської Асамблеї та Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи), а також нові інноваційні інструменти щодо розвитку місцевої та регіональної демократії (зокрема, Європейську Стратегію інновацій та доброго врядування на місцевому рівні, Європейський тиждень місцевої демократії тощо) [10].

Список використаної літератури

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. Про внесення змін до Конституції України : Закон України від 08.12.2004 р. № 2222-IV. – К. : Велес, 2005.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування // Збірка договорів Ради Європи. Українська версія. – К., 2000. – С. 194–205.
3. Додатковий прокол до Європейської Хартії місцевого самоврядування. – Страсбург, 2009.
4. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" : офіційне видання. – К., 1997.
5. Закон України "Про службу в органах місцевого самоврядування" від 07.06.2001 р. № 2493-III.

6. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні : кол. монографія / В.О. Антоненко, М.О. Баймуратов, О.В. Батанов та ін. ; за ред. В.В. Кравченка, М.О. Баймуратова, О.В. Батанова. – К. : Атіка, 2007. – 864 с.
7. Європейські орієнтири місцевого і регіонального розвитку : збірник матеріалів та документів / за заг. ред. М. Пухтинського, М. Власенка. – К. : Вид-во Академії муніципального управління, 2009. – 508 с.
8. Міністерство юстиції України. Місцеві референдуми в Україні: теоретичні та нормопроектні аспекти. – К., 2011.
9. Погорілко В.Ф. Референтне право України : навч. посіб. / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко. – К. : Ліра-К, 2006. – 366 с.
10. Правові інструменти Ради Європи з питань місцевого і регіонального розвитку та проблеми їх імплементації в Україні / під ред. В.В. Толкованова. – К. : Центр досліджень питань місцевого і регіонального розвитку та сприяння адміністративній реформі, 2007. – 349 с.
11. Прошко В.Я. Чути громаду / В.Я. Прошко. – К., 2009. – 90 с.
12. Толкованов В.В. Розвиток місцевого самоврядування в контексті здійснення політики європейської інтеграції: актуальні проблеми та перспективи їх розв'язання (приклад міста Києва) : збірник восьмих всеукраїнських муніципальних слухань / В.В. Толкованов, 2003. – С. 309–313.
13. Толкованов В.В. Посібник з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні / В.В. Толкованов, А.К. Гук, В.М. Олуйко, В.Я. Прошко. – К. : Крамар, 2011. – 199 с.
14. The State of Local Democracy in Central Europe. Edited by Gabor Soos, Gabor Toka, Glen Wright. Local Government and Public Service Reform Initiative, Open Society Institute Budapest. OSI/LGI, 2002.
15. Citizen Participation Handbook. – Sixth edition. – Institute for Participatory Management and Planning, Monterey, CA, 1990.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2012.

Толкованов В.В. Инновационные инструменты и подходы к развитию партисипативной демократии (демократии участия) на местном уровне в контексте реформирования системы местного самоуправления

В статье освещены инновационные инструменты и новые подходы к развитию партисипативной демократии (демократии участия) на местном уровне в контексте реформирования системы местного самоуправления. Обоснованы важнейшие направления развития различных форм и инструментов развития партисипативной демократии и привлечения граждан к общественно-политической жизни на местном уровне.

Ключевые слова: партисипативная демократия, местное самоуправление, территориальная община, система, референдум, собрания граждан, общественные слушания.

Tolkovanov V. Innovative tools and approaches to development of participatory democracy (democracy of participation) at local level in the context of reforming local government system

The article highlights innovative tools and new approaches to the development of participatory democracy (democracy of participation) at the local level in the context of the reform of local government. the main directions of development of various forms and tools of participatory democracy and citizen participation in public and political life at the local level are explained in the article.

Key words: participatory democracy, local government, local community, system, involving citizens, referendums, town hall meetings, public hearings.